

BİLEN İŞİKTAŞ • Denizkızı Eftalya

İletişim Yayınları 3262 • Araştırma-İnceleme Dizisi 548

ISBN-13: 978-975-05-3456-0

© 2023 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2023, İstanbul

EDITÖR Kıvanç Koçak

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ ve *DİZİN* Oben Üçke

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

BİLEN İŞİKTAŞ

Boğaziçi'nin Büyülü Sesi

Denizkızı Eftalya

Dönemi, Yaşamı ve Çevresi

BİLEN İŞIKTAŞ 1980 yılında İstanbul'da doğdu. 2003'te İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuarı Temel Bilimler ve Ses Eğitimi bölümünde eğitime başladı. 2008 yılında girdiği İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Müziği yüksek lisans programından “Şerif Muhiddin Targan'ın Ud Tekniğine Katkısı: 6 Ud Taksiminin Analizi” başlıklı tezini hazırlayarak 2011'de mezun oldu. Haziran 2009'da Beyrut'ta bulunan Holy Spirit Üniversitesi Kaslik (USEK) ve Arap Müzik Akademisi tarafından düzenlenen uluslararası ud yarışmasında dünya ikincisi oldu. 3Dem Ud Trio ile birlikte hazırladıkları “Geç” isimli albümde yer aldı. 2012 yılında başladığı İTÜ SBE Müzikoloji ve Müzik Teorisi doktora programını “Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Modernleşme, Bireyselleşme ve Virtüozite İlişkisi: Şerif Muhiddin Targan” başlıklı tezle 2016'da tamamladı. Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İsviçre, İngiltere, İtalya, Lübnan, Endonezya, Güney Kore ve Malezya gibi daha birçok ülkede uduyla konserler verdi. Şu an İstanbul'da, Cemal Reşit Rey Türk Müziği Topluluğu'nun ud sanatçısıdır. Yurt içinde ve yurt dışında pek çok uluslararası sempozyumda bildirileriyle, kitap bölümleri ve makaleleriyle yer aldı. Bilimsel çalışmalarını müzik sosyolojisi, tarihsel müzikoloji, Osmanlı/Türk müziği, modernleşmenin müzik üzerine etkisi, Frankfurt Okulu ve popüler kültür gibi konular üzerine yoğunlaştırmaktadır. Müzikle ilgili kitapları: *Harflerin ve Seslerin Ruhundaki Seyyahlar: Mehmed Âkif Ersoy ve Şerif Muhiddin Targan*, (İdeal Kültür Yayıncılık, 2017). Türkiye Yazarlar Birliği (TYB) 2018, “Yılın Yazar, Fikir Adamı ve Sanatçıları Ödülleri” biyografi dalında ödül kazanan kitabı: *Peygamber'in Dâhi Torunu: Şerif Muhiddin Targan, Modernleşme, Bireyselleşme, Virtüozite*, (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018). Işıktaş, halen İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuarı Müzikoloji Bölümü Geleneksel ve Modal Müzikler Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. olarak görev yapmaktadır.

*Umarım bu çalışma bir denizin iki yakasını paylaşan
Türk ve Yunan halklarının birbirlerine uzatacakları
dost elinin Eftalya'nın sesiyle kavuşmasına vesile olur.*

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	9
SUNUŞ	15
BİRİNCİ BÖLÜM	
BOĞAZİÇİ'NDE BAŞLAYAN HİKÂYE	21
Bir mehtap âlemi	21
Efsanenin başlangıcı: Eftalya'dan Denizkızı'na	24
Yıldızlaştıran şehir: Paris	41
Sinemada bir Denizkızı	55
İKİNCİ BÖLÜM	
İki Devirde Bir Kadın Yıldız	61
Bir söylencenin perde arkasındakiler:	
Atatürk, Nâzım Hikmet ve Denizkızı Eftalya	61
Bir şarkının etrafında yaşanan spekülasyonlar	73
Eftalya Hanım ve Dârülelhân plak kayıtları	75
Cumhuriyet'in kadın sesleri	99
☐ “Ben Denizkızı'nı bilirim”	103
☐ Kıbrıs Konseri: “İçerideki Denizkızı'dır!”	105
Denizde renklenen İstanbul tablosunda Eftalya	107

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SES, GEÇMİŞ VE BELLEK	121
Bir söyleşinin düşündürdükleri	121
Toplumsal dayanışma ve Eftalya	127
Bir anketten yansıyanlar	141
Sandallardan sahnelere taşınan şöhretin maddi yansıması: Apartment	142
Sonun başlangıcı: Şirket-i Hayriye ve ışıklı bir sal	156
Geçmişe nostaljik bir köprü: Boğaziçi	167
Eftalya'nın saklı tarihi.....	180

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİR EFSANENİN SONU	191
Susmuş gece her yer sizi dinlerdi denizden Eftalya	191
Eftalya'nın ardından.....	202
Denizkızı Eftalya'dan Hamiyet Yüceses'e	209

BEŞİNCİ BÖLÜM

SESİYLE ZAMANA DİRENEN KADIN	213
Modern zamanların bir bohemi: Eftalya	213
Eftalya'nın müzik yoldaşları.....	218
<i>Kemanî Sadi Bey: "Mânâda güzel, ruhta güzel, tende güzelsin"</i>	219
<i>Udî Selanikli Ahmet Efendi: Bestekâr ve meşk üstadı</i>	227
<i>Tamburacı Osman Pehlivan: Plaklardaki yol arkadaşı</i>	230
<i>Yay ve mızrap kardeşliği: Bacanoslar</i>	232
Boğaziçi'nin sönmeyen sesi	236
EKLER	243
Paris'te Yapılan Pathé Firmasına Ait Plaklar (78 devirli).....	243
Eftalya Hanım'ın Sahibinin Sesi Plaklarının Listesi.....	245
KAYNAKÇA	247
DİZİN	269

TEŞEKKÜR

Sosyokültürel ve sanatsal açıdan araştırdığım konulara bakarken neredeyse hangi taşı kaldırıdıysam altından mutlaka güçlü kalemiyle Gökhan Akçura'nın çıktığını gördüm. Geniş bir yelpazede sinema, tiyatro, müzik ve aklınıza gelebilecek daha pek çok konuda incelemeleriyle nice bilgilerin izini sürmemde öncü oldu. Keza aynı etkiyi Derya Bengi'nin çalışmalarında da hissettim. Üretimleri ve kılavuzlukları için teşekkürlerimi sunarım. Çok kıymetli Prof. Dr. Ali Ergur hocam ile Eftalya üzerine sohbet ederken konu hakkında farklı ele alış biçimlerini bana hatırlatarak çalışmamı geliştirdiği için kendisine müteşekkirim. Konuyla ilgili arşivindeki belgeleri cömertçe paylaşan ve çalışmamı zenginleştiren Sayın Osmantan Erkir'a; İstanbul'un kültürel belleğini koleksiyonundaki eşsiz fotoğraflarla gün yüzüne çıkaran ve onları cömertçe paylaşan Sayın Cengiz Kahraman'a; Eftalya'nın yaşamını konu alan ve yıllar önce yayımlanan kısa film ve belgesellere erişmemi sağlayan kalem erbabı sevgili Erkan Şimşek'e; müzik yolculuğumda ve sohbetlerimizde her fırsatta zamana anlam katan, değerli paylaşımlarla bir

arada olduğumuz gönüldaşım Sedat Anar'a şükran ve muhabbetlerimi takdim ederim.

Eftalya hakkındaki Rumca kaynaklar konusunda yardımlarına müracaat ettiğim sevgili İrini Dimitrioglu Abatzi'ye ve Rum gazetelerinde dikkatiyle, araştırma bilgisiyle detayları yakalayan değerli Anna Psaropoulou'ya; nezaketi ve yardımlarıyla Rumca arşivlerde çalışmama katkıda bulunan Fener Rum Patrikhanesi Kütüphane sorumlusu Nikolay Meydan'a; musiki sohbeti ve Eftalya'nın saklı tarihiyle ilgili bazı malumatları içten desteğiyle elde etmemi mümkün kılan Metropolit Sayın Stefanos Dinidis'e ve Şişli Rum Ortodoks Mezarlığı yetkililerine kalbî teşekkürlerimi sunarım. Gazete ve dergi arşivinden hızlı bir biçimde yararlanmamı sağlayan başta kütüphaneci Erdem Selçuk olmak üzere Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nin kıymetli emektarlarına şükran borçluyum.

Uykusuz gecelerime varlığıyla, keyifli sohbetleri ve hazırladığı o nefis Türk kahveleriyle destek olan canım kardeşim Emek Işıktaş'ın hakkını ödeyemem... Kitabı yazma sürecinde Eftalya'nın sesini sıklıkla duyan başta babam Bahattin Işıktaş ve canım annem Gülseren Işıktaş olmak üzere ailemin yaşamında renkli bir sayfa açıldı. Mesela kızım Arina, çizdiği denizkızı resimlerinin her birine Eftalya'nın adını koydu. Oğlum Aren ise "Acaba bugün Eftalya'nın hayatıyla ilgili neler buldun babacığım?" diye sordu. Eşim Natalia Işıktaş'ın yazım sürecindeki sabrı ve desteği benim için çok değerliydi. Bu süreçte neredeyse her gün sohbet aralarına yaşamının aralanmaya çalışılan bir parçası eklendi. Dergiler, gazeteler, makaleler ve kitapların içerisinden herkeşe Denizkızı'nın bir hikâyesi düştü. Hayat sürprizle devam ederken Prof. Dr. Koray Değirmenci sayesinde Denizkızı Eftalya'nın plağına sahip oldum. Araştırmacı yönüyle katkısını hep hissettiğim sevgili kardeşim Uğur Altuntaş'ın ismini bu-

rada zikretmek benim için zevkli bir görev. Ne mutlu ki, her adımını sevinçle alkışladığımız ailemizin gurur kaynağı Av. Efsun Aytan Işıktaş ve değerli dostumuz Av. Feza Kutanoğlu Yalçın, bilgileri ve destekleriyle hep yanımda oldular; tıpkı amcalarım İlhan ve Kemal Işıktaş, halalarım Garibe Tonbul ve Vatan Pesen gibi. İyi ki varlar. Araştırmalarım sırasında çalışma motivasyonumu, enerjisi ve dostluğuyla artıran Gökhan Kırmızıgül'e; kitabın hazırlanışında kütüphanesindeki eserlerini ve içten desteğini esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Deniz Ülke Arıboğan'a; hemen her çalışmamda manevi desteği ve deneyimiyle yolumu aydınlatan aile dostumuz, değerli büyüğüm Fahri Aral'a çok teşekkür ederim. Gönül borcumu anlata anlata bitiremeyeceğim canım hocam, ağabeyim Prof. Dr. Namık Sinan Turan'ın hezârfenliği, sevgisi, enerjisi akademik ve sanatsal çalışmalarına ışık oldu. Bu hoşnutluk sürecinde yârenlik eden herkese içten şükranlarımı sunarım. Yine dile getirmekten büyük memnuniyet duyduğum bir teşekkür eserleriyle hepimize ilham kaynağı olan ve bu çalışmam için kaleme aldığı satırlarla beni onurlandıran saygıdeğer hocam Prof. Dr. Fatmagül Berktaş'a. Bir özel teşekkür de bu kitabın okurlara en iyi şekilde ulaşması için dostluğunu, desteğini ve engin deneyimini esirgemeyen sevgili editörüm Kıvanç Koçak'a ve İletişim Yayınları ailesinin değerli emekçilerine.

Yaza yaza bitmesi pek de kolay olmayacak bir hayat hikâyesinin sonuna geldiğimi düşündüğüm günlerden birinde yaşadığım bir olaya da mutlaka değinmeliyim. Eftalya yine beni çağırmişti her zamanki gibi. Beyazıt Devlet Kütüphanesi sabah 9'da açılır. Yarım saat erken gittiğimi, bana hatırlattıklarında anladım. En iyisi sahaflar çarşısına uğramaktı. Kitaplara yavaşça bakınırken kendimi Elif Kitabevi'nde buldum. Sonra gözüme en çok beğendiğim ve sayılarını epey biriktirdiğim dergilerin başında gelen *Yedigün* çarptı. Sevgili

Burak Türkmenoğlu raftan çıkarttı ve bakmaya başladım tarihi sayfalara. Meğer benim kütüphanemde bulunan ciltlerden biriymiş baktığım. Hızlıca tekrar yerine koyduk. Dükânın içerisinde sohbet ederken, birden “Elimde *Yeni Gün* var” demez mi Burak Bey? Acaba bu dergi hangi yıllarıydı ve *Yedigün* ile benzer konuları mı içeriyordu? Hızlıca tabureyi aldım ve en üst raftan ilk cildini çektim derginin. Yıl 1939’du. İlk sayıya baktım sonra bir diğerine... Ve “Beklenen Şarkı” misali o haber tesadüf eseri karşıma çıktı. Hangisi mi? Tabii ki Denizkızı Eftalya. Hiçbir yerde görmediğim, onun hakkında yazılanlar arasında olmayan bilgiler kendilerini yıllardır nasıl da gizlemişler. Öyle önemliydi ki, rastladığım şeyler sormayın gitsin. *Son Posta* gazetesinde Eftalya hakkında çıkan tefrikadan söz etmiştim daha önce. *Vakit* gazetesinde yer alan o yazı dizisinde Eftalya’nın anlattıkları “N” imzasını kullanan kişi tarafından yayımlanıyordu. Acep kimdi o? 30 Mayıs 2022 sabahına kadar ben de bunu ne yazık ki, bilmiyordum. Hattâ düşünün, 2021’de “Denizkızı Eftalya’nın Anıları”nı küçük bir çalışmada yayımlayanlar bile bundan habersizdi. Belli ki sır perdesinin aralanması için biraz zaman geçmesi gerekiyordu. Eftalya’nın çağrısı değil de nedir bu yaşananlar?

Artık sıra *Yeni Gün* dergisinin 8. sayısında “Sönen Bir Ses” başlıklı yazıda. Yazarı bulduk; Naci Sadullah. Şubat 1933’te yayımlanan o yazı dizisinin kendisine ait olduğunu üstü örtülü şöyle ortaya koyuyordu: “*Yeni Gün* mecmuasının talebini yerine getirmek için yazdığım satırları, sekiz-on sene evvel çıkmış yazılarımdan ve hafızama birikmiş notlardan ayıkladım.” Hemen yıllar önce “N”nin yani Naci Sadullah’ın yazdığı *Son Posta*’daki haberlere baktım, ardından da *Yeni Gün*’de yazdıklarına. Sonuç epey sevindirici. Aranılan kan bulunmuştu. Ufak tefek değişiklikler vardı kelimelerin yeriyile ilgili. Ama olay örgüsü tamamen aynıydı.

Gelelim işin özetine. Hem yeni bir yazı bulundu hem de bir tefrikanın perde arkasındaki gizli bahçe artık aydınlatılmış oldu. Şans mı, Eftalya'nın sessizce beni çağırması mı, yoksa tamamen bir tesadüf mü bu olup bitenler? Yolda, süreçte olmak çok güzel, iyi ki hayallerimin, tutkularımın peşinden gidiyorum.

İstanbul, 12 Aralık 2022

SUNUŞ

Arşivlerdeki ve kütüphanelerdeki rutin taramalarımın birinde rastladığım Denizkızı Eftalya hakkındaki bir mecmua tahmin bile etmediğim bir yolculuğa uzanan davetiyem oldu. Bu çağrıya hiç tereddütsüz icabet ettim. Başlangıçta sadece ilgili derginin 61. sayısını ararken kendimi yüzlerce nüshasını barındıran 12 ciltlik bir koleksiyonun izini süren, tam koleksiyonu kütüphanelerde pek olmayan bir mecmuaya ulaşmaya çabalayan biri olarak buldum. Denizkızı'nın hikâyesindeki sır perdesi zihnimin bir yerinde sürekli beni meşgul edip aralanmayı beklerken nihayet çabalarım sonuç verdi ve hayalime ulaşabildim. Artık bu dergiler kütüphanemin raflarında, çalışma odamda benimle geceler boyu süren bir seyahatin 1930'lu yılların Türkiyesi'ne giden zaman tünelinin aracı oldular. Elinizdeki kitapta birçok yeni belge ve bilgiyle karşılaşacağımızı şimdiden müjdelemek isterim.

Bütün bu arayışlar aslında bildiğimizi zannettiğimiz birçok şey hakkında ne kadar az bildiğimizi bana bir kez daha hatırlattı. Dönemler, silüetler, kültürel ve toplumsal kırılmalar bir sosyal bilimci ve müzikolog için bütün karmaşık-

lığıyla ama aynı zamanda cazibesıyla karşımda durmaktaydı. Bir meseleye farklı şekillerde ve bağlamlarda bakılabileceği gerçeği bir yana, etkileyici bir portrenin biyografisine eğilmek başlı başına bir adanmışlık, onun açık ya da gizli yaşamına yönelik bir araştırma gerektiriyordu. Yaşadığı dönem, ilişkili olduğu insanlar, kültürel ve toplumsal yönelimler biyografik çalışmalarda gerekli bir ön hazırlık dönemi demektir. Buna dair bir deneyime Şerif Muhiddin hakkındaki çalışmanın hazırlığı aşmasında sahip olmuştum. Ancak bu defa çok ayrı bir sosyal sınıf ve kültürel dokudan gelen, daha yaşarken ölümünü efsaneye çevirmiş bir sanatçının hayat öyküsüydü beni peşinden sürükleyen.

Zamanının sesiydi Denizkızı Eftalya. Dönemin ruhu aksetmişti hançeresine. Boğaziçi'nin ta kendisiydi. Boğaziçi'nin resmini sesiyle tablolaştırdı. 1891-1939 tarihleri arasında nasıl bir müzik çevresinde yaşamı geçmişti Eftalya'nın? Ekonomik krizler, savaşlar, imparatorluğun toprak kayıpları, göçler, ilk ses kayıt teknolojisine ait gelişmeler ve büyük zararların getirdiği yıkımların içinde geçen bir ömürdü bu. Osmanlı'nın siyasi çözülüşüne, sosyokültürel hareketliliklere ve Cumhuriyet'in modernleşme sürecine nasıl tanıklık etmişti? Öncesinde ve sonrasında neler olmuştu? Müzik kariyerindeki yoldaşları kimdi? Bu kitabın esas amacı Denizkızı portresinin nasıl bir zeminde şekillendiğini bu sorularla anlamaya çalışmak ve değişen koşulların ortaya çıkardığı musiki değişimini Eftalya üzerinden okumaktır. İlk assolist, Cumhuriyet döneminde kamusal alanda ön plana çıkan ilk kadın sanatçı, mehtap âlemlerinin dillere destan gizemli sesi, yurt dışında Türk müziği konserleri veren bir öncü ve daha pek çok özellik onunla yan yana sayılabilir. Plaklardaki güçlü sesiyle, efsunlu Denizkızı adıyla, kulaktan kulağa fısıltularla sınırları aşan şöhreti ve çarpıcı yaşamıyla Türk müziği tarihinde tartışmasız

bir yıldızdır Eftalya. Özellikle 1927-1930 yılları arası onun sanat hayatındaki dönüm noktalarına işaret eder. Bir tarafta Paris konserleri, artan plak kayıtları, diğer yanda Sadi Işılay'la müziği ve hayatı paylaştığı bir dönemdir söz konusu olan. Hiç şüphesiz onun biyografisinin bir yıldızın biyografisine dönüşmesinde en belirleyici olan kritik eşik, bu zaman dilimidir.

David Nasaw, biyografi yazan tarihçinin amacının sadece doğum-yaşam-ölüm gibi dar anlamda bir hayat hikâyesini anlatmak değil, bireyi kendisinin dışındaki dünyaya dair çalışmada konumlandırmak ve özelin kamusalı, kamusalın da özeli nasıl şekillendirdiğini keşfetmek olduğunu söyler. Bununla birlikte tarihçilerin sadece bireysel yaşamların gidişatını çizmekle kalmayıp, bu yaşamları içinde yaşadıkları ve anlamlandırdıkları çoklu sosyal, politik ve kültürel dünyalarla diyalektik ilişkiyle incelemeleri gerektiğini belirtir.¹ Benzer biçimde Ali Akyıldız da biyografide konu, inançları, eğitimi, yetişmesi ve onu inşa eden sosyal arka planıyla insan olduğu için biyografinin tarihin disiplinlerarası çalışmalara en yakın alanlarından birisi olduğunu ifade eder.²

Denizkızı Eftalya'nın yaşamına dair bilinmezlikler dönemin birçok önemli simasının biyografilerine sirayet etmiş talihsizliklerle ilişkilidir. Edhem Eldem, Osman Hamdi Bey üzerine yaptığı araştırmalarda benzer bir soruna Türkiye'de arkeolojinin ve müzeciliğin kurucusu, modern resmin öncü isimlerinden olmasına rağmen Osman Hamdi'nin yaşamında, en azından bir döneminde karanlıkta kalmış yılların olduğuna işaret ederken bunu belgelerin azlığı ve fakirliğiyle ilgili bir sorun olarak değerlendirir.³

1 David Nasaw, "Introduction", *The American Historical Review*, cilt 114, sayı 3, 2009, s. 573-578.

2 Ali Akyıldız, *Tarihçilik ve Yöntem Üzerine*, Timaş Yayınları, 2021, s. 30.

3 Edhem Eldem, "Osman Hamdi Bey'in 'Karanlık' Yılları (1871-1881)", *Milli Saraylar Sanat Tarih Mimarlık Dergisi*, sayı 17, 2019, s. 55.

Maalesef Denizkızı Eftalya da bu akıbetten kendisini kurtaramamış portrelerden biridir. Buna rağmen ulaşılabilen her bilgi kısıntısı onun hayatının aktarımı için bir kaynak değeri görmüş ve çoğu zaman bir başka kaynağa ulaşmamıza imkân sağlamıştır. Elbette eldeki verilerin yanı sıra, araştırmalarımız sonucu eriştiğimiz ya da tesadüfen karşımıza çıkan kaynakların dışında da varlığı şu an için bilinmeyen belgelerin bulunması ihtimali her zaman söz konusudur. Umarım döneme ve müzik yaşamına dair yapılacak başka çalışmalar bizlere bu kaynaklara erişme hususunda imkânlar sunar ve böylelikle karanlıkta kalan yönler açığa çıkar.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Kâinatımızı nasıl kendi akislerimizle yaratarsak; maziyi de düşüncelerimizle, duygularımızla ve değer hükümlerimize göre yaratır, değiştiririz"⁴ ifadesi tarih kuramı çalışanların, "Tarih aslında geçmişin insan zihnindeki tecrübelerle yeniden inşasıdır" görüşüne erken bir referanstır. Tarih, gerçekten de onu yazanın dünya algısı, düşünce ve değerler sistemi, elindeki malzemeyi yorumlamadaki becerisiyle kurgulanır. Prof. Dr. Namık Sinan Turan'ın konuşmalarımızda bana sıklıkla "Elimdeki aynı malzemeyi beş tarihçiye vereyim, beş ayrı tarih yazılır" demesi aslında bu duruma bir göndermedir. Burada kastedilen tarihçilerin ya da biyografi yazarlarının meseleyi ne şekilde görmek istedikleriyle ilişkilidir. Bu yüzden Tanpınar, Yahya Kemal ya da Şinasi Hisar'ın anlatılarında bazen yaşadıkları bir dönemi ve dünyayı hayallerindeki gibi inşa ettikleri hattâ romantikleştirdikleri görülür. Bu nedenle olsa gerek antik Yunan dünyasında bilimler sınıflandırılırken tarih, edebiyat yazıcılığının alt dallarından biri olarak değerlendirilmiştir. Mazi ya da o mazinin bireyleri kimi zaman bütün iyi ve güzel değerlerin kaynağı, kimi zamansa bütün olumsuzlukların zemini şeklinde yorumlanabilir. Bugünün atıf

4 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, Dergâh Yayınları, 31. baskı, 2013, s. 203.

kaynağı geçmişteki “mitsel zaman”dır. Cemil Oktay’ın işaret ettiği gibi mitsel zamanın değerlerine atıf yapmak yaşanan zamanın üzerine bir sihir serper ve bu yolla onu meşrulaştırır.⁵ Türk müziği çevrelerinde geçmişe bakış tam da böyledir. Oradaki icracılar, icralar, eserler en ideal ve en iyi olanlardır. Bugüne referans oradaki icralardır. Bir anlamda geçmişteki isimler bugünkü icracılar ya da araştırmacılar için mitolojik kahramanlardır. Haklarında ne kadar az şey biliyorsa etraflarında oluşan mit/efsane o denli büyümekte ve kulaktan kulağa yayılmaktadır. Bunun en tipik örneği Tanburî Cemil Bey’dir. Ancak onu takip eden başka önemli mitsel figürler de vardır. İşte bunlardan biri de sesiyle Boğaziçi’nde zamana hükmeden Denizkızı Eftalya’dır.⁶ Buradaki hedefim yaşamı sisler arkasında kaybolmuş, efsanelerle biçimlenmiş, gerçekte efsane arasındaki sınırların muğlaklaştığı bu önemli icracının yaşamını ve dönemini analiz ederek onun hikâyesiyle yüzleşebilmektir.

5 Cemil Oktay, *Siyasi Kültür Okumaları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017, s. 6.

6 Eftalya’nın Boğaziçi ile kurduğu romantik bağ, İstanbullu kimliğinin önemli ve ayırt edici isimlerinden biri hâline gelişi sonraki yıllarda eski İstanbul’a yönelik neredeyse tüm anlatılarda ve mahfillerde yer bulacaktır. Örneğin Devkeşu Kabare’nin “Deliler” adlı oyununda usta aktör Metin Akpınar ile Nevra Serezli arasında geçen bir diyalogda kendisini İstanbullu, görgülü bir ailenin üyesi olarak gösterip o sınıfa yakışmayacak kabalıklarda bulunan kadın karaktere karşı Akpınar’ın canlandırdığı Karadenizli tip, “Ha bu hanım İstanbullu ise ben de Denizkızı Eftalya’yım diyerek” ironi yapar.